

VYKAZOVÁNÍ POJISTNÝCH SMLUV V ČR¹

Financial reporting of insurance policies in the Czech Republic

Jiřina Bokšová

1 Pojistná smlouva z pohledu české legislativy

1.1 Definice pojistné smlouvy

Základem každého smluvního pojištění je pojistná smlouva. Právní úprava pojistné smlouvy je upravena v samostatném zákoně č.37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, který upravuje vztahy účastníků pojištění vzniklého na základě pojistné smlouvy.

Zákon definuje pojistnou smlouvu jako *smlouvu o finančních službách, ve které se pojistitel zavazuje poskytnout ve sjednaném rozsahu plnění, nastane-li nahodilá skutečnost ve smlouvě blíže označená, a fyzická nebo právnická osoba, která s pojistitelem pojistnou smlouvu uzavřela, se zavazuje platit pojistiteli pojistné²*.

Nahodilou skutečností³ zákon o pojistné smlouvě rozumí takovou skutečnost, která je možná a u které není jisté, zda v době trvání soukromého pojištění vůbec nastane, nebo není známa doba jejího vzniku.

Pojistná smlouva obsahuje vždy *určení pojistitele a pojistníka; určení oprávněné osoby; výši pojistného, jeho splatnost; údaj o tom, zda se jedná o pojistné běžné nebo jednorázové; vymezení pojistné doby a doby, na kterou byla pojistná smlouva uzavřena a všeobecné podmínky pojistitele*. Všeobecné pojistné podmínky obsahují především vymezení pojistného nebezpečí a pojistné události, ze kterých vzniká právo na plnění pojistitele, rozsah a splatnost pojistného plnění a určení jeho výše, jakož i stanovení podmínek, za kterých nevzniká pojistiteli povinnost poskytnout pojistné plnění (výluky z pojištění). V případě pojištění osob navíc uvádí, zda se bude oprávněná osoba podílet na výnosech pojistitele a způsob, jakým se oprávněná osoba na těchto výnosech bude podílet.

Pojistnou událost zákon definuje jako nahodilou skutečnost, která je blíže označená v pojistné smlouvě nebo ve zvláštním právním předpisu, na který se pojistná smlouva odvolává, a se kterou je spojen vznik povinnosti pojistitele poskytnout pojistné plnění. *Škodnou událostí* se pak rozumí skutečnost, ze které vznikla škoda a která by mohla být důvodem vzniku škody.

Zákon o pojistné smlouvě definuje práva a povinnosti účastníků soukromého pojištění, řeší následky porušení povinností a i případné odstoupení od smlouvy. Zákon rozeznává: škodové a obnosové pojištění⁴ (u škodového pojištění lze sjednat pojištění odpovědnosti za škodu),

¹ Tento příspěvek byl zpracován jako jeden z výstupů výzkumného záměru „Rozvoj finanční a účetní teorie a její aplikace v praxi z interdisciplinárního hlediska“ registrační číslo MSM 6138439903.

² § 2 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (zákon o pojistné smlouvě).

³ § 3 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (zákon o pojistné smlouvě).

⁴ Obnosová pojištění - výše pojistného plnění není závislá na výši škody, pojistná částka představuje absolutní výši pojistného plnění (životní pojištění); škodová pojištění - výše pojistného plnění závisí na výši nastalé škody - ryzí zájmové pojištění, pojištění na první riziko, pojištění na plnou hodnotu (neživotní pojištění).

soukromé pojištění věcí a majetku (co lze pojistit) a pojištění osob (např. na co se lze pojistit). Důležitou součástí zákona je i ustanovení, jaké informace mají být poskytovány zájemci a pojistníkovi před uzavřením pojistné smlouvy.

Pojistná smlouva má převážně písemnou formu. Potvrzení, které o uzavření pojistné smlouvy vydá pojistitel pojistníkovi, se nazývá **pojistka**⁵. Není-li pojistná smlouva uzavřena v písemné formě, musí pojistka obsahovat minimálně náležitosti stanovené zákonem. Pojistné smlouvy, které uzavírají pojišťovny s pojistníky, se z hlediska sjednané pojistné doby a způsobu placení rozlišují na dlouhodobé a krátkodobé.

1.2 Pojistné

Pojistné představuje úplatu za soukromé pojištění. Jako **běžné pojistné** zákon definuje pojistné stanovené za pojistné období. **Pojistným obdobím** pak rozumí časové období v pojistné smlouvě, za které se platí pojistné. **Jednorázovým pojistným** chápeme pojistné stanovené na celou dobu, na kterou bylo soukromé pojištění sjednáno.

Pojistiteli vzniká **právo na pojistné** dnem uzavření pojistné smlouvy nebo dnem dohodnutým v pojistné smlouvě. **Běžné pojistné** je splatné prvního dne pojistného období a **jednorázové pojistné** dnem počátku soukromého pojištění, pokud to není dohodnuto jiným způsobem. Pojistitel musí pojistníkovi na jeho žádost sdělit zásady pro stanovení výše pojistného.

Pojistitel má **právo na pojistné** za pojistnou dobu. Pokud nastane pojistná událost, která má za následek zánik pojistné události, náleží pojistiteli pojistné do konce pojistného období, v němž pojistná událost nastala. Jednorázové pojistné pak v tomto případě pojistiteli náleží za celou dobu, na kterou bylo soukromé pojištění sjednáno. Pojistitel **má právo započíst** proti pojistnému plnění⁶ dlužné částky pojistného a jiné splatné pohledávky ze soukromého pojištění. V pojistné smlouvě mohou být **podmínky**, které dávají pojistiteli právo na úpravu výše běžného pojistného v souvislosti se změnami podmínek rozhodných pro stanovení výše pojistného. Zákon o pojistné smlouvě také vymezuje důvody, které mohou vést k zániku pojistné smlouvy.

1.3 Druhy pojištění

Pojištění je definováno jako **přesun rizika náhodných důsledků fyzických ztrát na majetku a zdraví lidí, odpovědnosti za škody, eventuálně přerušení ekonomické činnosti z příslušných ekonomických subjektů na specializovanou instituci, která se zabývá pojistnou ochranou**. Pojištění je způsob, jak získat náhradu či odškodnění, dojde-li ke škodě či ztrátě. Pojištění se rozlišuje na životní a neživotní pojištění.

V rámci životního pojištění jsou poskytovány **tradiční produkty**, mezi které se řadí rizikové životní pojištění (term life assurance) a kapitálové životní pojištění (obsahuje jak rizikovou, tak kapitálovou složku) a dále **nové produkty** životního pojištění (jako např. investiční životní pojištění - Unit linked), které jsou kombinací finanční investice a pojištění nebo představují investiční životní pojištění, je-li nositelem investičního rizika pojistník.

⁵ §9 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů.

⁶ s výjimkou pojistného plnění z povinného pojištění.

V rámci neživotního pojištění jsou uzavírány pojistné smlouvy na pojištění úrazu a nemoci, pojištění odpovědnosti, pojištění motorových vozidel, pojištění požáru a majetku, letecké pojištění a pojištění dopravy, pojištění úvěru a zemědělské pojištění.

Podle předmětu pojištění se rozlišují tři hlavní skupiny pojištění: **pojištění osob** – pojištění smrti nebo dožití, úrazové pojištění, pojištění pro případ nemoci; **pojištění majetku** – např. požární pojištění, havarijní pojištění motorových vozidel, pojištění zkratu motorů domácích elektrických spotřebičů, pojištění skel, pojištění pro případ odcizení věcí, zemědělské pojištění a **pojištění odpovědnosti za škody** - např. pojištění odpovědnosti za škody z výkonu povolání, pojištění odpovědnosti za škody z provozu nebo vlastnictví, odpovědnostní pojištění motorových vozidel, pojištění odpovědnosti za výrobek, některé moderní obchodně-finanční pojistné druhy aj.

1.4 Závěr

Pojistná smlouva z pohledu české legislativy klade důraz na právní formu pojistné smlouvy. Definice pojistné smlouvy se zaměřuje pouze na plnění formálních náležitostí smlouvy a ne na její ekonomickou podstatu. V České republice mohou poskytovat pojistnou ochranu pouze specializované instituce, a to v rozsahu pojistných odvětví, na které obdržely od České národní banky povolení k provozování pojišťovací či zajišťovací činnosti.

2 Pojistná smlouva z pohledu IFRS⁷

2.1 Definice pojistné smlouvy

Problematice pojistné smlouvy je věnován standard IFRS 4 – Pojistné smlouvy, který v dodatku A definuje pojistnou smlouvu jako: „**Smlouvu, na jejímž základě jedna strana (pojišťovatel) přijímá významné pojistné riziko jiné strany (pojištěnce) tím, že souhlasí s kompenzací pojištěnce, pokud by pojištěnce určitá budoucí konkrétní nejistá událost (pojistná událost) negativně ovlivnila.**

Uvedená definice by měla zajistit, že se jako pojistné smlouvy nebudou vykazovat smlouvy představující finanční nástroje, byť by na první pohled mohly být považovány za pojistné smlouvy. Aby byla určitá smlouva klasifikována jako smlouva pojistná, musí splňovat následující znaky.

2.2 Pojistné riziko, významné pojistné riziko a nejistá budoucí událost

Podstatou pojistné smlouvy je **nejistá budoucí událost**. Při uzavření pojistné smlouvy musí být nejistá nejméně jedna z následujících skutečností, a to: **zda pojistná událost nastane; kdy nastane**, nebo **kolik bude muset pojišťovna zaplatit**, když nastane případně jiná nepeněžní kompenzace.

⁷ International Financial Reporting Standards 2006. International Accounting Standards Board. London, 2006

Standard vymezuje **pojistné riziko** negativně jako jiné než finanční riziko⁸, které se převádí z pojištěného na pojistitele. Pojistné riziko musí být vždy přeneseným rizikem, to znamená, že pouze rizika akceptovaná ze strany pojistitele, která existovala na straně pojištěného k datu uzavření pojistné smlouvy, odpovídají definici pojistného rizika. Rizika zrušení a trvání pojistné smlouvy, či rizika nákladů vyplývajících z uzavřených pojistných smluv nepředstavují pojistné riziko. Smlouva, která vystavuje vydávající subjekt finančnímu riziku bez výrazného pojistného rizika, není pojistnou smlouvou.

Koncepčním základem pojistné smlouvy je **významné pojistné riziko**. Významnost pojistného rizika není ve standardu přímo definována. Standard uvádí, že v případě, kdy bude muset pojišťovna platit **významné dodatečné užítky** (tedy, kdy může nastat alespoň jeden skutečný scénář, při kterém může pojistitel utrpět ztrátu), se považuje pojistné riziko za významné. Nesmí se však jednat o scénář, který postrádá obchodní smysl. Za dodatečné užítky jsou považovány užítky vztahující se k částkám vyšším než jsou částky, které by byly splatné ve chvíli, kdy by nedošlo k žádné pojistné události.

Důležité je také posoudit velikost pojistného rizika. Posuzování se provádí na bázi individuální smlouvy a nikoli podle částek, které jsou prezentovány v účetní závěrce. I když bude pravděpodobnost ztrát z celého portfolia smluv minimální, pojistné riziko může být významné. Veškeré uzavřené pojistné smlouvy je nutné **testovat**, zda se jedná o pojistnou smlouvu v souladu se standardem.

2.3 Testování pojistných smluv

Cílem testu je rozhodnout, zda se jedná o pojistnou či investiční smlouvu.

U většiny smluv nebude těžké posoudit, zda jde o pojistnou smlouvu (pojištění domácnosti, motorových vozidel apod.). Problémové budou smlouvy, které mají znaky jak **pojistné**, tak **investiční smlouvy** - např. životní investiční pojištění (smlouva o životním pojištění) zaručuje jak minimální míru návratnosti pro pojistníky – finanční riziko, tak plnění v případě smrti – pojistné riziko ve formě rizika úmrtnosti.

Mezi **předpoklady pro klasifikaci pojistné smlouvy** patří zejména bezriziková výnosová křivka (ta se použije jako základ pro stanovení úroku použitého při úročení pojistného); charakteristika smlouvy (pojistná částka, pojistné, druh sjednaného rizika, technická úroková míra, nákladový koeficient, úmrtnostní tabulky); průměrný vstupní věk, průměrná pojistná doba, předpoklady o pravděpodobnostech stornování smlouvy, výpočet průměrné doby trvání smlouvy apod.

Rozhodující je klasifikace k počátku smlouvy. Pokud je v účetní jednotce smlouva klasifikována jako pojistná⁹, zůstává po celou dobu pojistnou smlouvou a aplikují se na ní pravidla standardu IFRS 4 - Pojistné smlouvy.

⁸ Finanční riziko je riziko možné budoucí změny v jedné nebo více konkrétních úrokových sazbách, ceně finančního nástroje, ceně komodity, v měnovém kurzu, cenovém indexu, úvěrovém ratingu nebo úvěrovém indexu nebo jiné proměnné za předpokladu, že v případě nefinanční proměnné nebude tato proměnná výlučně spojena s jednou stranou smlouvy.

⁹ Zajišťovací smlouva je typem pojistné smlouvy a vztahuje se na ní vše co na pojistnou smlouvu.

2.4 Příklady testování pojistných smluv¹⁰

Příklad 1:

Společnost XY uzavřela smlouvu o údržbě. Poskytovatel služby souhlasí s tím, že bude opravovat určité zařízení, pokud se v průběhu trvání smlouvy porouchá. Fixní servisní poplatek je stanoven na základě pravděpodobného počtu závad.

Testování pojistné smlouvy podle mezinárodních účetních standardů:

- a) Identifikace pojistné události.
Havárie zařízení.
- b) Má pojistná událost negativní dopad na pojištěnce?
Ano, je potřeba uhradit náklady na opravu.
- c) Má smlouva komerční podstatu či smysl?
Ano. Opravy zařízení jsou drahé.
- d) Co bude hradit pojistitel?
Veškeré náklady na opravy zařízení v průběhu trvání smlouvy.
- e) Identifikace situace, při níž nedojde k pojistné události.
Během trvání smlouvy nedojde k havárii zařízení.
- f) Má situace, při níž nedojde k pojistné události komerční podstatu?
Ano. Jinak by nebylo možné uzavřít smlouvu.
- g) Jaké je plnění ze situace, při níž nedojde k pojistné události.
Žádné.
- h) Porovnání částek - co bude hradit pojistitel a jaké je plnění, jestliže nenastane pojistná událost; je-li to nutné, zohlední se časová hodnota peněz.
Plnění v bodě d) je vyšší
- i) Je výrazně vyšší plnění pojistitele, než jaké je plnění, jestliže nedojde k pojistné události? *Ano. Jedná se o pojistnou smlouvu.*

Podle platné české legislativy se však nejedná o pojistnou smlouvu.

Pojistnou smlouvu uzavírají v ČR instituce, kterým bylo uděleno povolení k provozování pojišťovací a zajišťovací činnosti.

Příklad 2:

Pojistitel se za stanovené pojistné zavázal vyplatit pozůstalým jednorázovou částku v případě smrti pojištěného. Smlouva se uzavírá na 20 let. Pojistné se vkládá do jednotek fondu. Vyplacená částka za 20 let se bude rovnat tržní hodnotě koupených jednotek. V případě úmrtí se pozůstalým vyplatí tržní hodnota koupených jednotek plus 1% bonus.

Testování pojistné smlouvy podle mezinárodních účetních standardů:

- a) Identifikace pojistné události.
Pojištěný zemře v průběhu trvání smlouvy.
- b) Má pojistná událost negativní dopad na pojištěnce?
Ano, rodina ztratí příjem.
- c) Má smlouva komerční podstatu či smysl?
Ano. Každý někdy zemře, ale někdo může zemřít brzy.
- d) Co bude hradit pojistitel?
Tržní hodnota koupených jednotek plus 1% bonus.

¹⁰ Šimůnková, K., Mezinárodní standard účetního výkaznictví č. 4 – Pojistné smlouvy, VŠE 2005

- e) Identifikace situace, při níž nedojde k pojistné události.
Pojištěný neumře v průběhu trvání smlouvy.
- f) Má situace, při níž nedojde k pojistné události komerční podstatu?
Ano. Očekává se, že pojištěný zemře později.
- g) Jaké je plnění ze situace, při níž nedojde k pojistné události.
Tržní hodnota koupených jednotek.
- h) Porovnání částek - co bude hradit pojistitel a jaké je plnění, jestliže nenastane pojistná událost; je-li to nutné, zohlední se časová hodnota peněz.
Hodnota investovaných prostředků bude po 20 letech pravděpodobně vyšší než na začátku trvání smlouvy. Díky diskontování však bude bod d) a bod h) pravděpodobně srovnatelný.
- i) Je výrazně vyšší plnění pojistitele než jaké je plnění, jestliže nedojde k pojistné události? **Ne, nejedná se o pojistnou smlouvu.**

Podle platné české legislativy **se jedná o pojistnou smlouvu.**

Některé smlouvy uzavřené pojišťovnou jsou z hlediska práva pojistnými smlouvami, splňují všechny znaky pojistné smlouvy z pohledu české legislativy. Tytéž smlouvy však pro účely vykazování podle mezinárodních standardů nemusí být pojistnými smlouvami a budou vykazovány jako smlouvy investiční.

2.5 Závěr

Mezi základní rozdíly v pohledu na pojistnou smlouvu dle české legislativy a IFRS patří **rozdílné chápání definice pojistné smlouvy**. V české legislativě je kladen důraz na právní pojetí pojistné smlouvy. Zákon o pojistné smlouvě se zabývá teoretickou stránkou problematiky pojistných smluv.

Z pohledu mezinárodních standardů je rozhodující **ekonomická podstata pojistné smlouvy**. Jestliže testovaná smlouva naplňuje znaky pojistné smlouvy, bude vykazovaná jako pojistná smlouva.

Z hlediska standardu nezávisí ani na právní klasifikaci subjektu. Standard na pojistné smlouvy se vztahuje na všechny subjekty, které vydávají pojistnou smlouvu, bez ohledu na to, zda je tento subjekt považován pro účely práva nebo dozoru za pojistitele. Rozhodující je ekonomická podstata smlouvy. Může se proto stát, že podnik, který uzavřel např. smlouvu o poskytování služeb, bude ve svém účetnictví vykazovat pojistnou smlouvu.

Neméně důležitým rozdílem mezi českou legislativou a IFRS jsou rozsáhlé požadavky IFRS na vykazování informací o pojistných smlouvách v účetní závěrce.

V souvislosti s vykazováním pojišťoven v ČR podle mezinárodních účetních standardů je nezbytné podrobně přehodnotit klasifikaci existujících pojistných smluv a přezkoumat pojistné kmeny ve spolupráci s pojistnými matematiky.

Abstrakt

Príspevek sa venuje problematike vykazovania poisťných smlúv v Českej republike. Vykazovanie poisťných smlúv sa bude odlišovať podľa toho, zda účtovní jednotka vede účtovníctví dle české legislativy či zda vede své účtovníctví podľa mezinárodních účtovních standardů. Príspevek se zabývá problematikou poisťné smlouvy z obou úhlů pohledu ČR/IFRS. V závěru je pak rozdílný přístup demonstrován na dvou příkladech uzavřených smlúv a jsou shrnuty základní rozdíly poisťné smlouvy z pohledu ČR a IFRS.

Klíčová slova: poisťná smlouva, účtovní standardy, IFRS

Summary

The article concerns with financial reporting of policies in the Czech Republic. The accounting of policies varies by accounting entities depending on the legislation. It can be directed in accordance with the Czech legislation or by the international reporting standards. The article disputes two points of view, both Czech and IFRS. The closing part demonstrates two case studies of concluded policies and summarizes all the differences of structures between Czech legislation and IFRS.

Key words: insurance policy, accounting standards, IFRS

JEL klasifikace: M41

Použitá literatura:

- [1] BOKŠOVÁ, J., Specifické problémy účtovníctví v kontextu s harmonizačními procesy vstupu do Evropské unie, disertační práce, Praha 2004
- [2] DAŇHEL, J. a kol., Poisťná teorie, Professional Publishing, 1. vydání, Praha 2005, ISBN: 80-86419-84-3
- [3] DUCHÁČKOVÁ, E., Principy pojištění a pojišťovnictví, Ekopress, Praha 2005, ISBN: 80-86119-92-0
- [4] ŠIMUNKOVÁ, K., Mezinárodní standard účtovního výkaznictví č. 4 – Poisťné smlouvy, VŠE 2005
- [5] International Financial Reporting Standards 2006. International Accounting Standards Board. London, 2006
- [6] Zákon č. 37/2004 Sb., o poisťné smlouvě a o změně souvisejících zákonů v platném znění
- [7] <http://www.iasb.org>

Kontakt

Bokšová Jiřina, Ing. Ph.D., katedra finančního účtovníctví a audítngu, FFÚ VŠE v Praze, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha, e-mail: bokosova@vse.cz